Brazilijos lietuvių dainius Klemensas Jūra-Jūraitis

Deimantė ŽUKAUSKIENĖ

Lietuvių poetas, prozininkas, žurnalistas, redaktorius Klemensas Jūra (tikr. pavardė Jūraitis) gimė 1912 m. kovo 25 d. tuometinėje Salemos Būdoje, Sasnavos valsčiuje, Marijampolės apskrityje. 1938 m. eksternu išlaikė gimnazijos kurso egzaminus prie Valstybinės egzaminų komisijos. Lietuvos literatūros padangėje Klemenso Jūros žvaigždė suspindėjo tarpukariu. Nepriklausomoje Lietuvoje pasirodė poezijos ir prozos knygos: apsakymų rinktinė ,,Kapai be kryžių“ (1936), poezijos rinktinė ,,Praeivio ašara“ (1937), romanas ,,Didysis sielvartas“ (1938), prozos knyga ,,Mirties siluetai“ (1939). Kūrybai būdinga neoromantikų emocingumas, intymus pasakojimo tonas, realistinių detalių ir simbolių derinimas, žmogaus vidinių būsenų, jo situacijos pasaulyje ir gamtos paralelizmas.

Klemensas Jūra buvo aistringas keliautojas, ieškantis naujų iššūkių, apkeliavęs nemažai Europos, vakarinės Afrikos šalių, o taip pat aplankęs ir Pietų Ameriką ir kurį laiką pagyvenęs Brazilijoje. Lietuviškoje spaudoje galima aptikti tų K. Jūros kelionių, viešnagių įspūdžių nuotrupų. Rašytojas neretai savo straipsnius, kūrinius pasirašinėjo slapyvardžiais, pavyzdžiui, Rimo Amalviškio, K. J. Selemos. Prieš Antrojo pasaulinio karo pradžią dirbo Lietuvos ministrų tarybos repatriacinėje komisijoje, dar buvo ir Valstybinio jaunimo teatro sekretorius, rašė įvairius vaidinimus vaikams, rengė jų pastatymus (1982, Nr. 12, p. 37). 1944 m. su kitai lietuviais pasitraukė į Vokietija, o kiek vėliau persikėlė gyventi į Braziliją.

Dar priverstinės emigracijos pradžioje K. Jūra buvo Vokietijos Oldenburgo lietuvių komiteto pirmininkas, informacinio biuletenio „Mūsų dienos“, kuris ėjo 1945–1947 m., redaktorius. Kartu su Juozu Petrėnu (Petru Taruliu) 1946 m. išleido

vienkartinius, humoro ir satyros leidinius: ,,Margutis“, ,,Klumpė“. Klemensas Jūra savo straipsnyje „Senosios tėvynės veidas dabarties literatūros žvilgsniu“ yra rašęs: „Spauda, paskirais leidiniais ir perijodinė, yra tuo išraiškingu veidrodžiu, realiu ir tikru vaizduotoju Lietuvos gyvenimo.“(„Lietuvių aidas Brazilijoj“, 1939, Nr. 10, p. 3).

KLEMENSAS JŪRA

KAUBURĖLIAI

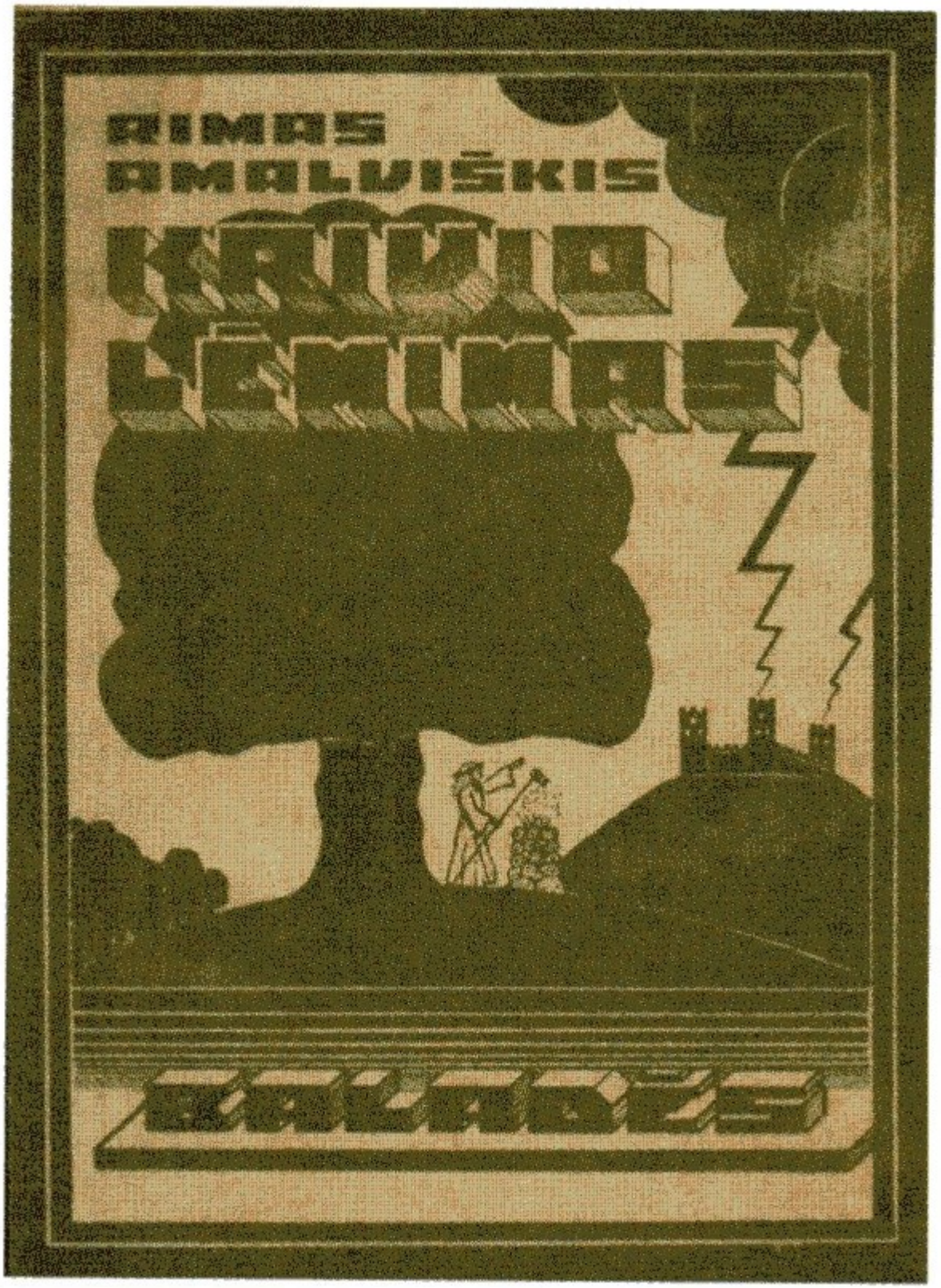
RIMAS
AMALVIŠKIS
KAUKIO
LĖMIMAS
VILNIUS

Klemensas Jūza

PERŽENGSIU RUBIKONĄ

KLEMENSAS JURA

OKEANIDA

FANTASTINIS ROMANAS

Persikėlęs gyventi į Braziliją labai greitai įsitraukė į aktyvią bendruomeninę ir visuomeninę veiklą, prisidėjo prie ilgiausiai leisto (1948–2015 m.) Brazilijos lietuvių leidinio „Mūsų Lietuva“, redagavimo, bendradarbiavo išeivijos periodikoje

(„Ateitis“, „Gintaras“) bei prisidėjo prie ,,Lietuvių enciklopedijos“, dar kitaip vadinamos „Bostono enciklopedija“, kūrimo darbų. Šis solidus, išsamus 37 tomų leidinys, kuriame gausu informacijos apie Lietuvą ir žmones, savo apimtimi ir turiniu pranoksta visas iki tol išleistas enciklopedijas lietuvių kalba. Apie 1950–1952 m. San Paule leido ir redagavo „šypsenos-informacijos lietuvių laikraštį“ „Garnys“, kurio viename iš numerių rašė, kad ,,garnys – pavasario pranašas, jis kasmet emigruoja ir kasmet sugrįžta į savo lizdą“. Viltis sugrįžti kaip pasikartojantis motyvas atsispindi ir visoje Klemenso Jūros išeivijoje sukurtoje poezijoje. Autorius save ne kartą lygina su smilga, vabalėliu, savosios kūrybos supratimą išreikšdamas jau pačiu knygos pavadinimu. Išeivijoje išleistas jo fantastinis romanas „Okeanida“ (1947), poezijos rinkiniai: ,,Krivio lėmimas“ (1946), ,,Tremtinio ašara“ (1948), ,,Kauburėliai“ (1982), ,,Diemedžio šakelė“ (1984), ,,Peržengsiu rubikoną“ (1986).

,,Diemedžio šakelė“, parašyta jau aštunton dešimtin žengiančio poeto, yra, anot literatūros kritiko A. T. Antanaičio, pasižymi ypatinga branda: „„Diemedžio šakelė“ yra, sakytum, savotiška, autobiografiška (nors be datų ir konkrečių įvykių) tėvynės ilgesio poema, kurioje tarp prologo ir dvilypio, dvikalbio epilogo („Eu quero ser“ ir „Lazda“) sudėti įvairaus metro bei ritmo, rimuoti ir nerimuoti eilėraščiai <…> Diemedžio šakelė turbūt yra pati geriausia, ne tik turiniu, mintimi, įsigyvenimu ir išgyvenimu, bet ir eiliavimu bei forma brandžiausia K. Jūros poezijos knyga.“ (,,Akiračiai, 1985, Nr. 6, p. 6). Pats rašytojas Klemensas Jūra yra rašęs: „Mums užsienyje gyvenantiems lietuviams seniai apleidusiems savo gimtąjį kraštą, kai kuriems net nesusirašinėjantiems su už okeano pasilikusiais tautiečiais, sunku įsivaizduoti, pažinti tikrą dabarties Tėvynės. Mums lieka tik literatūra.“ („Lietuvių aidas Brazilijoj“, 1939, Nr. 10, p. 3)

Per savo gyvenimo metus K. Jūra išleido nemažai ir negrožinių lietuviškų knygų. Klemensas Jūra parengė keletą „Garnio“ kalendorių, išleido portugalų kalbos vadovėlį ,,Lietuvis Brazilijoje“ (1948), su Simu Bakšiu parengė ir išleido vadovėlį „Tėvų kalba“ (1954). Parašė monografijas: ,,Taurioji lietuvė Ona Staknienė“ (1952), „Tėvynės vaidila (1957), skirtą Brazilijos lietuvių kunigui Benediktui Sugintui, „Monsinjoras“(1979) apie karo metais Baltarusijoje kunigavusį Zenona Ignatavičių. Visas knygas galima rasti Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje. Rašytojas aktyviai dalyvavo Brazilijos lietuvių bendruomenės Literatūros būrelio, kuris buvo įkurtas 1971 metais San Paule ir veikė porą dešimtmečių, veikloje, jo nariai vertė lietuvių autorių knygas į portugalų kalbą,

Brazilijos rašytojų kūrinius – į lietuvių kalbą, šis neformalus susibūrimas padėjo leidybai paruošti ir K. Jūros paskutinius poezijos rinkinius. Svarbu paminėti, kad Klemensas Jūra aktyviai dalyvavo Brazilijos lietuvių bendruomenės veikloje: skaitė paskaitas, dalyvaudavo suvažiavimuose, skleidė žodį apie lituanistikos mokslo svarbą išeivijos lietuvių gyvenime. Savo laiške laikraščio ,,Sūduva“ redakcijai rašė: „Esu brazilas nuo prieškarinių 1937-ųjų metu, bet sūduvių šalies, ypač Marijampolės, niekada nepamiršiu...“ (1991, geg. 22, p. 3) Nemažai rašytojo eilėraščių virto sentimentaliomis dainomis, jo poezijai išeivijoje muziką sukūrė Juozas Stankūnas, Salomėja Staniulytė-Čerienė.

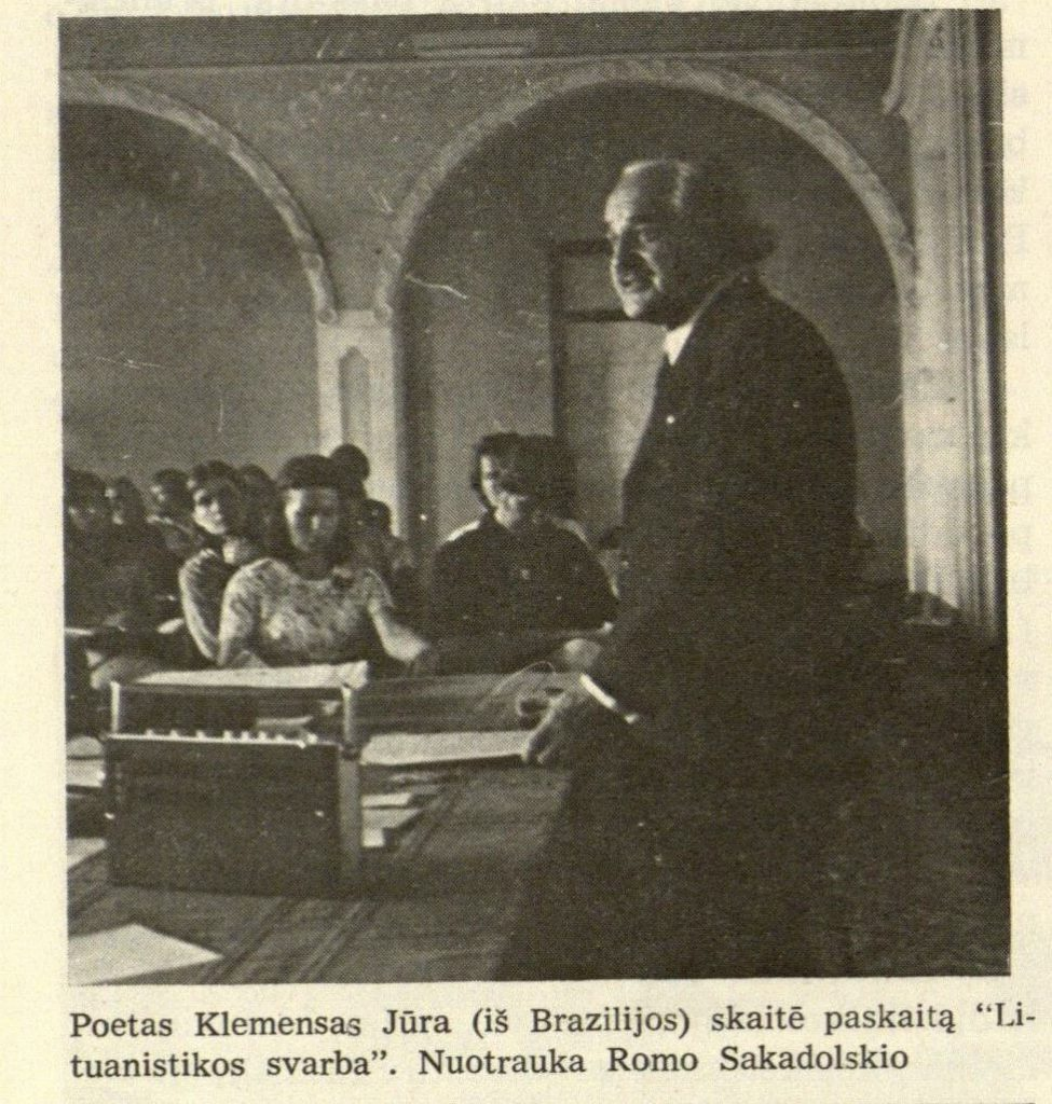

Poetas Klemensas Jūra (iš Brazilijos) skaitē paskaitą "Lituanistikos svarba". Nuotrauka Romo Sakadolskio

Nuotr iš „Pasaulio lietuvio“, 1976 m., Nr. 20

Toliau straipsnyje pateikiama keletas Klemenso Jūros egzotiškų ir kartu jautrių, sunkias emigrantiškas būsenas atskleidžiančių eilėraščių iš poezijos rinkinio „Peržengsiu rubikoną“[1].

Klemensas Jūra savo poezijoje fantazijos galia sujungia sapno, prisiminimų, gamtos ir poezijos įvaizdžius. Eilėraštyje „Tropikanai“ (p. 19) gamtos vaizdas kuriamas ne tik kaip autentiškas Pietų Amerikos peizažas, o ir kaip itin estetizuotas lyrinis pasaulis, primenantis Brazilijos džiunglių nakties mistinę pasaką. Gamtovaizdis sukurtas iš apibendrintų gamtinių simbolių, kurstančių fantaziją, keliančių aliuzijas į konkretų Pietų Amerikos peizažą. K. Jūros kūryboje vaizduojant tropikų gyvūnus, paukščius, kalnų vertikalę išryškėja kontrastingų spalvų paletė, kuri sukuria dramatišką atmosferą. Poezijoje pasirodo žmogus, kuriam būtis, kūryba iškyla kaip didelis, neišsprendžiamas klausimas, verčiantis aiškintis, permąstyti, jaučiama klausianti, ieškanti poeto būsena. Ši lyrika siekia nustatyti žmogaus santykį su paslaptimi, kviečia pažinti.

Dar vis neišmokau
Gražių pasakų sekti,
Kurios suspindėtų,
Kaip gintaro pilys…
Kurios sužėrėtų
Vaivorykštės gijom…

Tos pasakos mano
Nelinksmos ir skaudžios…
Ir žodis pavargęs
Šiurkštus ir grubus –

Krūtinėje tvinsta
Nostalgijos upėn.

Per tropikų būtį
Miglotą slenku,
Į kalno verdenę –
Žvėrelių taku…
—
Čia garcas, manguaris
Vėduoklėmis moja…
Araras, jakamins
Klykia, kvatoja…

Gavioes, korokoros,

Anhumas, kolhereiros…
Įgudusiai tykoja –
Grobį medžioja.
<…..>
Ne sapnas, legenda, ne burtas!
Gyvija – neatboja pavojų!
Pasaulyje Dievo sukurtam –
Visi veržias į savo rytojų!

Klemenso Jūros poezijoje gausu literatūrinių ir kultūrinių intertekstų. Toks gausus intertekstų klodas atveria K. Jūros poeziją kaip kultūros erdvę. Gausiai naudojami istoriniai įvaizdžiai („Babilonijos kabantys sodai“, „išdidžios piramidės“, „mįslingieji sfinksai“, „ilgoji Kinų siena“, „actekų, inkų, majų didybė“), klasikos įvaizdžiai („nebūtos Itakos žygiais“, „pamestos Didonos raudomis“), kanonizuoti veikėjai („pats didysis melagis – Homeras“, „melagis Virgilijus tikino“), gausu religinių vaizdinių, ieškoma dialogo su visuotine literatūra. Intertekstu susiejami keli laikmečiai, taip sukuriant naujas prasmes, tai verčia skaitytoją domėtis kontekstu. Nors dauguma eilėraščių sukurti pagal žinomus siužetus ar „pasiskolinus“ veikėjus, tačiau tai nėra „tezinis“, „programinis“ rašytojas. Jis jokių išvadų, apibendrinimų „neprašo“. Žaisdamas su tekstais jis priverčia mus pažvelgti iš naujo ir įvertinti daugelį jau stereotipais tapusių dalykų. Intertekstai praplečia kūrinio kontekstą, suteikia veikėjams komiškumo, ironijos, kuria jau naują individualizuotą veikėją.

Meluoju
<…>
Žvairys Dantė nebūtą Beatričę vedė
Per fantastišką pragaro šalį…
Ak, žavėjo jus klišis Baironas,
Atidavęs prakeiktąjį Kainą Demonui,
Tampyt nepažintų galaktikų plotais—-
(20 p.)

Be tolimosios šalies egzotikos, poeto kūryboje taip pat svarbus žvilgsnis į praeitį, paliktos tėvynės kontempliacija, bendras žemės pamatas, jos praradimo ir ilgesio temos. Eilėraštis „Yra šalis“ – aliuzija į Prano Vaičaičio to paties pavadinimo kūrinį, kuriame gausu tėvynės grožio ir ilgesio motyvų. Iš to Vaičaičio lyrikoje gimsta nostalgija. Jo kūryboje taip pat įžvelgiami ir socialiniai motyvai: tautai

daromos skriaudos, gyvenimo vargas. Galima sakyti, kad Pranas Vaičaitis yra tylaus liūdesio poetas. Klemenso Jūros eilėraštyje gimtųjų namų, grįžimo, nostalgijos motyvus galime įvairiai moduliuoti. Egzilis – tai ne vien tėvynės, namų netekimas, bet ir savęs išbandymas. Pasitraukimas iš tėvynės atskleidžia ne tik tragišką žmogaus situaciją, bet ir sunkią dalią pasaulyje. Praeitų dienų atgarsiai vis dažniau pasiekia lyrinį subjektą, ilgesys intensyvėja. Asmeninė patirtis – išvykimas iš gimtinės, jos netekimas, negalėjimas sugrįžti perkeliami į kitą plotmę. Pasitraukimas – didelis skausmas: *Nešuosi mano karčią gėlą – /Ant nupūslijusių delnų!* Lyrinis subjektas susitaiko su sunkia emigranto dalia.

„Yra šalis, kur upės teka…“
Mintis pilna graudumo…
<…>
Nėra šalies, Vaičaiti mielas!
Užklota tūkstančiais kalnų!
Nešuosi mano karčią gėlą –
Ant nupūslijusių delnų!

Nešu krūtinėj piktą laimę
Į laiko versmę nugramzdint…
Į sietuvą įstrigo laivas –
Nėra jėgų atgal grąžint—-
(p. 42)

Klemenso Jūros kuriamas Brazilijos paveikslas kupinas paslapčių, egzotikos, būties klausimų. Rašytojas kuria savo Braziliją, kurioje sujungė sapnus, vaizduotę, būties svarstymus, poezijos simbolius. Poezijai būdingas tradiciškas lyrinis išsisakymas, vengiama tautinio angažavimosi, tačiau ryški namų nostalgija. Pagrindinis lyrikos šaltinis – nepaprasta gamta. Tai atogrąžų nakties peizažas: tropiniai miškai, pajūrio horizontas, slėpiningi kalnai, kurių fone išryškėja lyrinis subjektas – bejėgis klajoklis.

Komodoro žingsniai

Iš dulkėn apkritusio mitų miglyno
Išnyra, sutrinksi, suaidi, subilda –
Kurtūs, didingi
Komodoro žingsniai…

<…>
Kol dar Komodoro batai ir žingsniai
Toli tebetrinksi. Kol dar nesutriuškino
Žmogų – tą varganą, varganą skruzdę!
(p. 25)

„Realistas rašytojas piešia tokį gyvenimą, kokį jis mato aplinkoje, į kurį jis įsigyvena, įsijaučia, su kuriuo neatmezgamai sutampa visa savo prigimtimi…“, – rašo Klemensas Jūra „Lietuvių aide Brazilijoj“. (1939, Nr. 10, p. 3) Iš rūsčios, pilkos kasdienybės, egzotiškų, paslaptingų, bet bauginančių, svetimų tropikų aplinkos poetas vis nuklysta į praeitį, į tėviškę, kur prisimena savo išvaikščiotas vietas pavadindamas jas gražiais, romantiškais žodžiais ir frazėmis, aptaria medžius ir paukščius, laukus su žiogeliais, nugrimzdamas ir į mitologiją, o paskui vėl sugrįždamas į sunkią dabartį, sudėtingą gyvenamą epochą, jos konfliktus, karus. Tada atgal į tėviškę, prie savo diemedžio krūmo..

---

[1] Peržengsiu rubikoną / Klemensas Jūra. [Sao Paulo : K. Jūra], 1986.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.